

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 49-50 (2013)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 49-50 (2013)

Λαϊκοί πρακτικοί οργανοπαίχτες της Πρέβεζας Η δημοτική μουσική μας παράδοση

Ανδρέας Καρζής

doi: [10.12681/prch.28631](https://doi.org/10.12681/prch.28631)

Copyright © 2021, Ανδρέας Καρζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρζής Α. (2021). Λαϊκοί πρακτικοί οργανοπαίχτες της Πρέβεζας Η δημοτική μουσική μας παράδοση. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (49-50), 461–478. <https://doi.org/10.12681/prch.28631>

Ανδρέας ΚΑΡΖΗΣ

Λαϊκοί πρακτικοί οργανοπαίχτες της Πρέβεζας

Η δημοτική μουσική μας παράδοση

Εισαγωγή

Μέσα στις πολλές λαογραφικές έρευνές μου ανά την Ήπειρο αλλά και σε κάποιες άλλες περιοχές, άκουγα συχνά να μου λένε: Εσείς, εκεί κάτω στην Πρέβεζα είχατε παλιά πολύ καλούς οργανοπαίχτες με τους οποίους διασκεδάσαμε γλεντώντας στα πανηγύρια, που γίνονταν κυρίως τα καλοκαίρια. Μου αράδιαζαν και κάποια ονόματα που έρχονταν στη μνήμη τους και πολύ περισσότερο εκείνα των Νίκου Τζάρα, Βασίλη Μπεσίρη ή Τουρκοβασίλη, των αδερφών Τζέμου, Τάκη και Αλέκο, καθώς και τους αδερφούς Νταή. Όμως, δεν ήταν μόνο αυτοί, ήταν και αρκετοί άλλοι, που, ο καθένας με τον τρόπο του και τη δεξιοτεχνία του, συνέβαλε λίγο-πολύ και αυτός στα μουσικά δρώμενα της δημοτικής μας μουσικής παράδοσης.

Αυτή ήταν η αφορμή να ξεκινήσω την έρευνα και να καταγράψω όποια πληροφορία έπεφτε στις συζητήσεις μου, που είχα στα διάφορα μαγαζιά απ' όπου αυτοί πέρασαν διασκεδάζοντάς τους εκείνα τα χρόνια. Πέρασα από τα χωριά κυρίως της περιοχής Ξηρομερίου, Λευκάδας και στα δικά μας εδώ στην Πρέβεζα. Επισκέφθηκα ακόμα και το Αγρίνιο για να συναντήσω κάποιους από τους απογόνους αυτών των μεγάλων μουσικών ανθρώπων της δημοτικής μας παράδοσης. Συνάντησα τον Λευτέρη Τζέμο, γιο του Τάκη Τζέμου, τους αδερφούς Κώστα και Πάνο Νταή, γιοι του Νίκου Νταή, και τον Θωμά Ντίνου, από τους οποίους συνέλεξα αρκετό και χρήσιμο υλικό το οποίο και παραθέτω πιο κάτω.

Μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου το 1912-1913 η Πρέβεζα αργά αλλά σταθερά ξαναβρίσκει πάλι τον ρυθμό της ανάπτυξης και της δημιουργίας ... Από το 1920 και μετά η κίνηση του λιμανιού της ξαναβρίσκει την προ πεντηκονταετίας αίγλη της. Γίνεται εμπορικό και διαμετακομιστικό κέντρο χάρη στη γεωγραφική της θέση αλλά και στην προνομιά της επίσης θέση να κατέχει ένα από τα σπουδαιότερα λιμάνια.

Η αυξημένη εμπορική και επιβατική κίνηση του λιμανιού και ο μεγάλος αριθμός εργατών που απασχολούσε, έδωσε την ευκαιρία στους μεν λαϊκούς

ΕΙΚΟΝΑ 1: Το Σαϊτάν παζάρ, δεκαετία 1960.
 Καφέ-μπαρ «Η κρυφή φωλιά» του Θανάση Τασούλα
 (Φωτογραφία Γιώργου Καβάγια)

οργανοπαίχτες που ζούσαν ή ήρθαν να εγκατασταθούν εδώ από άλλες περιοχές του νομού ή και από τα ενδότερα της Ηπείρου, να εξοικονομήσουν ένα καλό μεροκάματο τον χειμώνα μέσα στα μουσικά καφενεία ψυχαγωγώντας τους εργάτες και τους περαστικούς, αλλά και σε όσους μουσικούς για κάποιο λόγο δεν έβρισκαν μεροκάματο στον τόπο τους κάποιες περιόδους. Έτσι, από την Πρέβεζα και τα καφενεία στο Σαϊτάν παζάρ πέρασαν και δούλεψαν πολλοί μουσικοί (Εικ. 1). Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και ενώ συνεχιζόταν η ακμή του λιμανιού, τόσο πιο έντονη γίνονταν η παρουσία και δραστηριότητα των μουσικών, που σκέφθηκαν να δημιουργήσουν έναν πυρήνα, ένα σωματείο.

Έτσι, δημιουργήθηκε το Σωματείο Μουσικών της Πρέβεζας με την επωνυμία: «Σωματείο Λαϊκού Άσματος Πρεβέζης, Λευκάδος, Μαργαριτίου, Περιχώρων», με έτος ίδρύσεως το 1946. Το Σωματείο στεγαζόταν στο μουσικό καφενείο του Αντρέα Σκιπιτάρη. Το καφενείο είχε μια επιγραφή που έγραφε: «Στέκι των Μουσικών η Αλληλοβοήθεια». Εκεί μέσα υπήρχε το αρχείο του Σωματείου και εκεί εκδίδονταν οι άδειες για τους μουσικούς καθώς και οι πληρωμές των μηνιαίων συνδρομών. Μέσα από τους καταλόγους μελών του Σωματείου, διαπιστώνει κανείς πως η Λευκάδα και το Μαργαρίτι Θεσπρωτίας είχαν αρκετούς μουσικούς, που ήταν εγγεγραμμένοι στο Σωματείο. Δεν έπεται

ΕΙΚΟΝΑ 2: Πρωτόγονη ηχογράφηση σε δωμάτιο ξενοδοχείου της Αθήνας, περ. 1929.
Από αριστερά: Γιάννης Ντάβος, Αντώνης Νταλγκάς, άγνωστος,
Δημήτρης Σέμσης και Δημήτρης Καλλίνικος-Αραπάκης

όμως ότι όλοι αυτοί ζούσαν στην Πρέβεζα. Ας αναφερθούμε λοιπόν σε όλους αυτούς (Εικ. 2-7):

Νίκος Τζάρας, Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης, Αλέκος Τζέμος, Νίκος Νταής, Δημήτρης Ν. Τζάρας, Τάκης Τζέμος, Κώστας Τίκος ή Νταής, Φώτης Ντίνου, Παύλος Ζαφείρης, Γιώργος Πλούμης ή Πλούμπης ή Λιώλης, Βασίλης Γκούνης, Πάνος Τζέμος, Γιώργος Τίκος, Δημοσθένης Καταρτζής, Βασίλης Χατζησαββόπουλος, Δημήτρης Καλλίνικος ή Αραπάκης, Νίκος Αναστασίου, Λεωνίδα Δημητρίου και ο προσφυγικής καταγωγής Παράσχος.

Ποιον να πρωτοθυμηθώ από όλους αυτούς τους «αφανείς ήρωες» – έτσι θα πρέπει να τους λέμε, γιατί, μέσα από αντίξοες συνθήκες άντεξαν να κρατήσουν και να μεταλαμπαδεύσουν σε μας τους νεότερους τη δημοτική μουσική παράδοση.

Οι περισσότεροι σχεδόν μουσικοί αν όχι όλοι έμαθαν να παίζουν ακούγοντας τους άλλους, τους μεγαλύτερους μέσα από την οικογένεια. Για να μάθεις με κάποια άλλη μέθοδο ήθελε πολύ καιρό.

Εδώ στην Πρέβεζα το ύφος της δημοτικής μουσικής είναι κατά 70% ξηρομερίτικο, έχει όμως και στοιχείο ηπειρώτικο. Διαφορετικοί τρόποι ερμηνείας.

ΕΙΚΟΝΑ 3: Πανηγύρι στους Αγίους Αποστόλους Πρέβεζας το 1935.
*Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης (κλαρίνο), Δημοσθένης Καταρτζής (ούτι),
 Τάκης Τζέμος (βιολί)*

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, οι Μικρασιάτες μουσικοί, οι πρόσφυγες, επηρέασαν το ύφος του παιζίματος δίνοντάς του ανατολίτικο στιλ.

*Νίκος Τζάρας*¹

Πρώτο όνομα ο μεγάλος Νίκος Τζάρας ο οποίος έπαιζε κλαρίνο προπολεμικά από τη δεκαετία του 1920 μέχρι και το 1942 οπότε και απεβίωσε. Σύμφωνα με μαρτυρίες παλαιών Πρεβεζάνων ο Νίκος Τζάρας ήταν κατά κάποιον τρόπο «σύμβολο» για τη δημοτική μουσική της Πρέβεζας, με την πλούσια για την εποχή μουσική δραστηριότητα που διέθετε ως λαϊκός οργανοπαίχτης. Έπαιζε όπως και αρκετοί άλλοι Πρεβεζάνοι οργανοπαίχτες τον χειμώνα στα μουσικά καφενεία που υπήρχαν παλιά στο Σαϊτάν Παζάρ και το καλοκαίρι δούλευε στα πανηγύρια κυρίως στα χωριά του νομού της Πρέβεζας και της Αιτωλοακαρνανίας (περιοχή Ξηρομέρου).

¹ Οι πληροφορίες προέρχονται από τον Τάσο Τζάρα, γιο του Νίκου Τζάρα, Πρέβεζα 1990.

Ο Νίκος Τζάρας είχε για μεγάλο διάστημα στην κομπανία του τον Τάκη Τζέμο για βιολί (ο οποίος μετά τον θάνατο του Τζάρα συνεργάστηκε με τον Τουρκοβασίλη), τον Βασίλη Γκούνη και τον Παναγιώτη Τζέμο στο λαούτο.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του γιου του Τάσου, ο Τζάρας επεδίωκε να παίζει και έπαιζε κάθε φορά με τους Τούρκους μουσικούς που επισκέπτονταν τα καφενεία της Πρέβεζας τα χρόνια του Μεσοπολέμου για να δουλέψουν.

Το 1928 ο Νίκος Τζάρας είχε επισκεφτεί την Κωνσταντινούπολη όπου είχε έναν ετεροθαλή αδερφό που ζούσε εκεί. Έμεινε στην Πόλη για αρκετούς μήνες και έπαιξε με πολλούς Τούρκους ομότεχνους του καθώς και με τον μεγάλο Τούρκο μουσικό Μουνίρ Νουρεντίν Σελτζούκ. Επόμενο ήταν να γίνει σύντομα οπαδός του «αλά τούρκα» παιχνιδιού και της λαϊκής τουρκικής μουσικής.

Υπήρξε δάσκαλος για πολλούς νεότερους του μουσικούς. Κοντά του μαθήτευσαν οι Πρεβεζάνοι Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης και ο Νίκος Νταής. Δεν έδινε μεγάλη σημασία στο χρήμα. Ό,τι κέρδιζε στους γάμους και στα πανηγύρια, τα ξόδευε όταν επέστρεφε στην Πρέβεζα, γλεντώντας τότε με τους ψαράδες και τότε πάλι με τους χασάπηδες ή και με άλλους φίλους του ξοδεύοντας αλόγιστα το χρήμα. Έκανε όμως και αγαθοεργίες προσφέροντας χρήματα σε οικογένειες άπορες που είχαν να παντρέψουν κοπέλες.

Το 1942 –χρονιά σημαδιακή για την Πρέβεζα– η πόλη έχανε το καμάρι της, τον άνθρωπο και μεγάλο οργανοπαίχτη κλαρινίστα Νίκο Τζάρα. Ο Τζέμος, γνωστός στο δημοτικό τραγούδι, είχε γράψει ένα τραγουδάκι αφιέρωμα στον μεγάλο αθάνατο Νίκο Τζάρα. Οι στίχοι έχουν ως εξής:

*Κλάψε νταούλι και βιολί / λαούτο και κιθάρα
Και συ κλαρίνο πένθησε / για το χαμό του Τζάρα.*

Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης²

Ο επόμενος κλαρινίστας που έγραψε τη δική του ιστορία είναι ο Βασίλης Μπεσίρης, γνωστός και ως Τουρκοβασίλης (Εικ. 3, 4).

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1906. Τα πρώτα μαθήματα του κλαρίνου τα πήρε κοντά στον μεγάλο δάσκαλο Νίκο Τζάρα, που ζούσε τότε στην Πρέβεζα. Δεν άργησε όμως χάρη στο μεγάλο ταλέντο του να αναδειχτεί σε έναν πολύ καλό κλαρινίστα και δεν ήταν παρά μόνο 20 χρονών.

Σε όσα πανηγύρια και αν εμφανιζόταν το παίξιμό του προκαλούσε τον θαυμασμό. Με τον καιρό εξελισσόταν το ταλέντο του και η φήμη του ξεπέρασε τα όρια του πρεβεζάνικου χώρου. Στο μεταξύ μεσολάβησε ο πόλεμος,

² Οι πληροφορίες προέρχονται από την Ουρανία Χ. Αράπη, κόρη του Βασίλη Μπεσίρη, Πρέβεζα 1992.

ΕΙΚΟΝΑ 4: Ο Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης (κλαρίνο) σε αθηναϊκό κέντρο. Μαζί του οι Γιώργος Κόρος (βιολί), Φώντας Σπουργίτης (κιθάρα), Σοφία Κολλητήρη (αριστερά) και Ειρήνη Νταή, κόρη του Κώστα Νταή

αλλά μετά τη λήξη του πολέμου καθιερώθηκε στη δουλειά του σαν ο μεγαλύτερος δεξιότηνης για μια ολόκληρη εικοσαετία και περισσότερο γνωστός με το όνομα Τουρκοβασίλης. Το πώς του κόλλησαν το «Τουρκοβασίλης» μας το εξηγεί η κόρη του Ουρανία:

Σε κάποια εμφάνισή του παίζοντας με το κλαρίνο του κάποιο κομμάτι αλά τούρκα και φτάνοντας στο «ζενίθ» της επιτυχίας, μια Τουρκάλα τραγουδίστρια η οποία συμπλήρωνε την κομπανία του, κατενθουσιασμένη του φώναξε: «Γεια σου Βασίλη μου Τούρκο!» Από τότε του έμεινε το καλλιτεχνικό αυτό παρατσούκλι «Τουρκοβασίλης».

Με αυτό το όνομα τον ήξεραν πλέον παντού όπου και να εμφανίστηκε. Ταξίδεψε σε όλη σχεδόν την Αιτωλοακαρνανία, την Ήπειρο, Ρούμελη, Πελοπόννησο. Ακόμα και μέχρι την Αθήνα ταξίδεψε και όχι μόνο για να παίξει, αλλά και για να πάρει μέρος μετά από πρόσκληση σε μια σειρά ηχογραφήσεων όπως είχε συμβεί και πολύ πριν με τον δάσκαλό του Νίκο Τζάρα. Αυτό συνέβη τη δεκαετία του 1950.

Και με ποιους δεν συνεργάστηκε! Στην κομπανία του είχε μόνιμους σχε-

δόν συνεργάτες τους Τάκη Τζέμο, Κώστα Νταή (έπαιζε βιολί), Νίκο Αναστασίου ή Νίδα Δημητρίου στο σαντούρι, Γιώργο Μπούμη ή Λιόλη και Γιώργο Νταή στο λαούτο και στο τραγούδι τον Νίκο Αναστασίου, που έπαιζε και σαντούρι. Πλαισιωνόταν και από δύο ως τρεις τραγουδίστριες γιατί είχε μεγάλη αδυναμία στο «αδύνατο» φύλλο!

Στην Αθήνα δούλεψε στα πιο φημισμένα κέντρα του δημοτικού τραγουδιού. Στον «Έλατο», στη «Βοσκοπούλα», στη «Ζούγκλα» και αλλού και με άλλα τρανταχτά ονόματα του δημοτικού τραγουδιού. Ένα φεγγάρι δούλεψε με τους Λάκη Πάτση, Φώτη Σούκα, Τασία Βέρα, Βαγγέλη Σούκα κ.ά.

Μια φορά, στο Μοναστηράκι, και συγκεκριμένα στο μαγαζί του Κατσαμπέ έπαιζε κάτι κομμάτια! ... Τους ξετρέλανε όλους με κάτι σόλο. Αφού τελείωσε και κατέβηκε από το σανίδι για να πάει προς ... νερού του, πήραν μια καρέκλα και τη στόλισαν με λουλούδια. Όταν επέστρεψε, παίρνει το κλαρίνο του και αρχίζει ένα μαρς. Ξεχύθηκαν τότε όλοι κρατώντας τη λουλουδοστολισμένη καρέκλα και τον ανέβασαν πάνω της. Οι τραγουδίστριες έμειναν με το στόμα ανοιχτό γιατί νόμισαν ότι προορίζονταν για μια απ' αυτές!

Όμως, η ζωή κάποτε φτάνει στο τέρμα της για τον καθένα, άσχετα αν αυτή θροναίξει μέσα μας άγνωστο για πόσο διάστημα. Στον Τουρκοβασίλη 65 ολόκληρα χρόνια ήταν θρονιασμένη, μέχρι που την εκθρόνισε η επάρατη αρρώστια στον οισοφάγο.

Τάκης Τζέμος³

Ο Δημήτρης ή Τάκης Τζέμος γεννήθηκε στο Μαργαρίτι Θεσπρωτίας το 1905 (Εικ. 3, 5). Αργότερα και συγκεκριμένα το 1927 εγκαταστάθηκε εδώ οικογενειακώς. Εκτός από το κυρίως επάγγελμα του τσαρουχά, οι Τζεμαίοι είχαν και το μουσικό τάλαντο στις φλέβες τους, τόσο ο πατέρας όσο και ο γιος Λευτέρης. Ο τελευταίος μάλιστα κατάφερε να καταπλήξει με τη δεξιοτεχνία του βιολιτζή όχι μόνο τους Πρεβεζάνους, αλλά και τους άλλους γλεντζέδες από τις περιοχές της Αιτωλοακαρνανίας, της Ρούμελης ακόμα και αυτής της Πελοποννήσου. Κατά την ερευνητική περιοδεία μου στα χωριά του Ξηρομέρου μεταξύ των άλλων πληροφοριών που συνέλλεξα από τους παλιούς κατοίκους των χωριών της περιοχής δεν ήταν και λίγοι αυτοί που μου είπαν: «Ο Τάκης; Είχε ένα μαγικό παίξιμο, λες και ... κατέβαζε τ' αηδόνια». Ενώ η κόρη του η Κατερίνα ανέφερε:

³ Οι πληροφορίες προέρχονται, μεταξύ άλλων, και από την Κατερίνα και τον Λευτέρη Τζέμο, παιδιά του Τάκη Τζέμου.

ΕΙΚΟΝΑ 5: Ο Τάκης Τζέμος (βιολί) και ο γιος του Λευτέρης (ακορντεόν) σε ταβέρνα του Αγρινίου

Έπαιζε σε πανηγύρια, σε γάμους, σε κέντρα και στα καφενεία της Πρέβεζας που ήταν στο Σαϊτάν Παζάρ. Αρχικά δούλεψε με τον Νίκο Τζάρα μέχρι και τον θάνατό του. Σε κάποια του εμφάνιση στο Αγρίνιο, τον άκουσε ο Δημήτρης Σέμσης, γνωστός και ως Σαλονικιός, ένας μεγάλος βιολιστής της εποχής ο οποίος και εντυπωσιάστηκε από το παίξιμό του και τον παρότρυνε να τον φέρει στην Αθήνα για να εργαστεί. Ο Τζέμος έφυγε για την Αθήνα όπου εκεί έκανε καριέρα. Κάποια όμως παιχνίδια της μοίρας τον αναγκάζουν να επιστρέψει και πάλι στην Πρέβεζα. Έπαιζε στα μαγαζιά στο Σαϊτάν Παζάρ. Ακόμα και με τον γνωστό τότε Σαλέα και με όλους σχεδόν τους οργανοπαίχτες που είχε η Πρέβεζα. Συνεργάστηκε με τους Τουρκοβασίλη, Κώστα Νταή, Νίδα Δημητρίου (έπαιζε σαντούρι), τον Αραπάκη, τον αδερφό του Αλέκο Τζέμο, με κάποιον ονόματι Σπουργίτη, από το Μαργαρίτι ήταν κι αυτός, με τον Βαγγέλη Σούκα, τον Τάσο Χαλκιά και με πολλούς άλλους, τους οποίους δεν θυμάμαι.

Και συμπληρώνει ο γιος του Λευτέρης Τζέμος (Εικ. 5, 7), γνωστός κι αυτός οργανοπαίχτης σε όλη την Αιτωλοακαρνανία, Ρούμελη, Πρέβεζα και αλλού:

Κάποια χρονιά, αν θυμάμαι καλά θα πρέπει να 'ταν το '48, ο πατέρας μου ο Τάκης ήταν να πάει να παίζει στον Καρβασαρά [Αμφιλοχία]. Τότε σκέφθηκε να καλέσει να πάρει μαζί του και τον Βαγγέλη τον Σούκα, που είχε αποκτήσει καλή φήμη. Πάει λοιπόν ο Σούκας και την επόμενη φεύγουν και πάνε όλοι μαζί στο Αγρίνιο. Ήταν μέρα Κυριακή. Εκεί στην υπόγεια ταβέρνα του Κουτροπάνου, πιάνει ο πατέρας μου το βιολί και παίζει ένα ταξίμι λες και έπαιζαν άγγελοι. Μαζί του είχε τότε τον Νίδα Δημητρίου στο σαντούρι και στο ούτι τον Δημοσθένη Καταρτζή.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του εγκαταστάθηκε στο Αγρίνιο και κοντά στον γιο του Λευτέρη. Πέθανε το 1962 από πλευρίτιδα που τον ταλαιπωρούσε έξι ολόκληρους μήνες.

Νίκος και Κώστας Τίκος ή Νταής⁴

Τα αδέρφια Νίκος και Κώστας Νταής είχαν την καταγωγή τους το Μέτσοβο (Εικ. 6, 7). Ο Νίκος όπως και ο Κώστας μικροί δεν είχαν καμιά σχέση με κάποιο παραδοσιακό μουσικό όργανο ούτε και προέρχονταν από κάποια μουσική οικογένεια. Ο Κώστας είχε γεννηθεί το 1911 στο Μέτσοβο. Ήταν και μεγαλύτερός κατά 6-7 χρόνια από τον Νίκο και είχε κατέβει στην Πρέβεζα και εκεί έπαιζε βιολί. Όταν κατέβηκε ο Νίκος στην Πρέβεζα έπιασε δουλειά σκαφτιάς στα περιβόλια. Ο αδερφός του τότε έπαιζε βιολί στην κομπανία του μεγάλου Νίκου Τζάρα και Βασίλη Μπεσίρη ή Τουρκοβασίλη.

Βλέποντας ο Νίκος πως αυτή η δουλειά του μουσικού «είχε ψωμί» αγόρασε μια φλογέρα και άρχισε σιγά-σιγά να παίζει. Μέσα σε λίγο καιρό βρέθηκε να παίρνει μαθήματα στον μεγάλο τότε δάσκαλο Νίκο Τζάρα, όπου σε αυτόν έμαθε την τέχνη του κλαρίνου. Δεν χρειάστηκε πολύς καιρός ... Μέσα σε οχτώ μήνες έγινε ένας τέλειος κλαρινίστας. Αργότερα ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα και τα υπόλοιπα αδέρφια, ο Γιώργος και ο Βελησάρης. Δεν χρειάστηκε και πολύ. Μέσα σε μερικούς μόνο μήνες σχηματίστηκε η μεγαλύτερη μουσική «δυναστεία» στην περιοχή της Πρέβεζας. Η γνωστή κομπανία των αδερφών Νταή.

Εκείνα τα χρόνια η παραδοσιακή μουσική στην Πρέβεζα χτυπούσε στις καρδιές των Πρεβεζάνων όπως κι αυτά τα αλά τούρκα, τραγούδια με ανατολίτικο χρώμα. Στα μαγαζάκια που υπήρχαν στο στενοσόκακο του Σαϊτάν Παζάρ ήταν η καρδιά της Πρέβεζας, εκεί πήγαιναν οι Πρεβεζάνοι για να τους ακούσουν και για να διασκεδάσουν γλεντώντας μαζί τους. Τα χρόνια της Κατοχής

⁴ Οι πληροφορίες προέρχονται, μεταξύ άλλων, και από τους αδερφούς Πάνο και Κώστα Νταή, επίσης μουσικούς, γιοι του Νίκου Νταή, Αγρίνιο 2007.

ΕΙΚΟΝΑ 6: Ο Νίκος Τίκος-Νταής (κλαρίνο) και ο Κώστας Τίκος-Νταής (βιολί).
Ο Τάκης Καρναβάς παίζει κιθάρα και τραγουδάει

είχαν καταφέρει να πείσουν τους Ιταλούς κατακτητές να τους επιτρέπουν να παίζουν μέχρι στις 11 τη νύχτα. Οι Νταήδες ήταν πολύ αγαπητοί σαν άνθρωποι και σαν καλλιτέχνες στο πρεβεζάνικο κοινό και όχι μόνο. Έπαιζαν στου Αντρέα Σκιπιτάρη και στου Τασούλα. Έπαιζαν επίσης και στη Λευκάδα, στον Άγιο Νικόλαο, Παλιάμπελα, Μοναστηράκι, Βόνιτσα και σε άλλα χωριά του Ξηρόμερου και αλλού.

Συνεργάζονταν και με πολλούς επώνυμους μουσικούς στο είδος τους όπως με τους Ζάχο, Βασίλη Σαλέα, Σοφία Κολητήτρη, Ρίτα Δικαίου, Γιάννη Βασιλόπουλο και με άλλους. Να μη ξεχάσω και το άλλο αστέρι της μουσικής μας παράδοσης τον «μεγάλο» Καρναβά. Ο Καρναβάς καταγόταν από τη Καντήλα Ξηρομέρου. Για κάποιους λόγους, που δεν γνωρίζουμε, αναγκάστηκε να φύγει από το χωριό του. Ήρθε τότε σε επικοινωνία με τον Βελισσάρη Νταή με τον οποίο είχαν καλές φιλικές σχέσεις και τον φέρνει στην Πρέβεζα. Έτσι άρχισε η μουσική συνεργασία μεταξύ τους και η μεγάλη καριέρα του τραγουδιστή Καρναβά ξεκίνησε από την Πρέβεζα.

Ο Νίκος πάλι, ήταν στιγμές που τον έβλεπες να αυτοσχεδιάζει, παράλληλα έγραφε και στίχους, τους οποίους δυστυχώς τους είχε εμπιστευτεί σε κάποιον επώνυμο και για αρκετό διάστημα συνεργάτη του. Αυτός όμως χωρίς ίχνος ντροπής μετά από καιρό τα «μόστραρε» για δικά του. Το 1976 ήταν σημα-

διακή χρονιά γιατί ήταν το τέλος της μουσικής του καριέρας αφού κλονίστηκε η υγεία του. Ο δε Κώστας πέρασε στην αιωνιότητα τον Δεκέμβρη του 1985.

Στα χωριά που πήγαιναν να παίξουν τους υποδέχονταν με χαρά και θερμή ξεφωνίζοντας: «Έρχονται οι γύφτοι». Όμως, δεν τους κακοφαινόταν. Είχαν συνηθίσει. Σε κάθε πανηγύρι που πήγαιναν ήξεραν τι ακριβώς «ζητούσαν» ... Όμως, το κλαρίνο ήταν αυτό που «έμπαινε» στη σκέψη του «μπροστάρη». Τον ψυχολογούσε και συγχρονίζονταν ανάλογα.

Λεωνίδας «Νίδας» Δημητρίου⁵

Για τον Νίδα δεν μπόρεσα παρ' όλες τις προσπάθειες να εντοπίσω κάποια στοιχεία γύρω από το πώς ξεκίνησε τη μουσική του καριέρα. Ευτυχώς, όμως, που βρίσκεται στη ζωή η αγαπημένη του σύζυγος –χήρα– Μαρία Δημητρίου, η οποία και προσφέρθηκε να μου δώσει μερικές χρήσιμες πληροφορίες για τον μουσικό Νίδα, που τόσο αγαπητός υπήρξε στους Πρεβεζάνους αλλά και σε όσους είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν διασκεδάζοντας στις διάφορες κομπανίες, που εμφανιζόταν και αυτός!

Ο Νίδας μου, πριν έρθει και εγκατασταθεί εδώ στην Πρέβεζα, ζούσε στο Αγρίνιο όπου εκεί ζούσε και ο θεός του ο Αριστείδης Μόσχος, γνωστός σε όλη την Ελλάδα με το καλλιτεχνικό του όνομα Φουσκομπούκας. Αυτός ήταν γιος του Κώστα Μόσχου ή Φουσκομπούκα. Ο Αγρινιώτης λαϊκός οργανοπαίχτης ήταν μεγάλος δάσκαλος της μουσικής μας παράδοσης. Ο Νίδας, που, στο μεταξύ, είχε μάθει να παίζει σαντούρι, ακολουθούσε τον θείο του σε αρκετές εκδηλώσεις, γάμους, πανηγύρια κλπ.

Όταν όμως έφυγε ο θεός του απ' τη ζωή δεν άντεξε τον χαμό του και αναγκάστηκε να φύγει να πάει κάπου για να βρει άλλο ... αποκούμπι. Έτσι, ήρθε και εγκαταστάθηκε εδώ στην Πρέβεζα. Εδώ, ζούσε ο μεγάλος τότε Τουρκοβασίλης, ο οποίος τον «κόλλησε» στην κομπανία του. Ήταν το 1930 και ήταν περίπου 30 χρονών όταν παντρευτήκαμε.

Μετά από κάμποσο καιρό και για άγνωστους λόγους αποχαιρέτισε τον Τουρκοβασίλη και πήγε και δούλεψε με την κομπανία του Σαλέα. Συνεργάστηκε και με πολλούς άλλους μουσικούς όπως με τους Τάκη Τζέμο, Κώστα Νταή, Καρναβά κ.ά. Και που δεν είχε εμφανιστεί. Σ' όλη την Αιτωλοακαρνανία, το Ξηρόμερο, τη Λευκάδα, Πάτρα, φυσικά και στην Ήπειρο. Ακόμα και στην Αθήνα στα διάφορα γνωστά –τότε– κέντρα: «Βοσκοπούλα» κ.ά. Ακόμα και με το άλλο τρανταχτό όνομα της δημοτικής μουσικής μας παράδοσης για την εποχή εκείνη, με τον Ζάχο.

⁵ Συνέντευξη Μαρία Δημητρίου, Πρέβεζα, 10.6.2009.

Στο Μοναστηράκι Ξηρομέρου είχαμε κάνει τρεις κουμπαριές, όπως συνηθίζοταν. Παρότι ήταν δύσκολα χρόνια τότε. Εμείς, χάρη στη δύναμη της Παναγιάς κάναμε τέσσερα παιδιά, γιατί τ' αγαπούσε τα παιδιά ο Νίδας μου. Ήταν καλός χαρακτήρας και καλλιτέχνης, αγαπητός στο μουσικό κοινό, μα πάνω απ' όλα ήταν άνθρωπος, που δεν τα πήγαινε καλά με την αδικία. – Ας είναι καλά εκεί που είναι.

Παύλος Ζαφείρης

Οι πληροφορίες για τον Παύλο Ζαφείρη (Εικ. 7) προέρχονται από συνέντευξη που μου έδωσε ο γιος του, ο Θόδωρος Ζαφείρης, 88 ετών, που ζει στην Πρέβεζα.

Τα χρόνια εκείνα η Πρέβεζα είχε αρκετούς και πολύ καλούς μουσικούς οργανοπαίχτες. Δυστυχώς όμως οι περισσότεροι απ' αυτούς πέθαναν πολύ νέοι, άλλοι στα 55 τους και άλλοι στα 60 τους. Λέμε τώρα για τη δεκαετία του '50. Μόνο ο μεγάλος Νίκος Τζάρας έφυγε απ' τη ζωή πολύ πιο νωρίς, ούτε καλά-καλά να πιάσει τα 45. Τι κρίμα. Και ήταν ένας τόσο σπουδαίος άνθρωπος όσο και οργανοπαίχτης! Και ο δικός μου ο πατέρας, ο περίφημος βιολιτζής Παύλος Ζαφείρης, που ήταν αγαπητός στους Πρεβεζάνους και σε όλους όσοι τον γνώρισαν στα πανηγύρια και στους γάμους, πέθανε και αυτός πολύ νέος, σε ηλικία 53 χρόνων.

Όλοι αυτοί έπαιζαν στα μαγαζιά που υπήρχαν τότε στο Σαϊτάν Παζάρ. Πήγαιναν ακόμα και στα πανηγύρια όχι μόνο τα δικά μας (Αγία Τριάδα, Άγιοι Απόστολοι, Άγιος Θωμά κλπ.) αλλά και σε άλλα εκτός Πρεβέζης ακόμα και απέναντι στα χωριά του Ξηρομέρου, στη Λευκάδα και πιο πέρα ακόμα.

Ο Νίκος ο Τζάρας όπως και ο μαθητής του ο Τουρκοβασίλης εκτός από το παραδοσιακό έπαιζαν πολύ και αλά τούρκα, ανατολίτικο δηλαδή. Ο Νίκος ο Τζάρας δεν είχε ποτέ μόνιμη κομπανία, πάντα τους άλλαζε. Έπαιζε πολύ καλό κλαρίνο, πολύ μαγκιώρικο παίξιμο. Πολλές φορές έπαιρνε στην κομπανία του και τον πατέρα μου. Ο πατέρας μου πήγαινε παντού όπου τον ζητούσαν. Σε πανηγύρια, σε γάμους, παντού. Έμαθε να παίζει βιολί από πολύ μικρός, από τότε, που ζούσε ακόμα στο Μαργαρίτι, που βρίσκεται κοντά στην Παραμυθιά Θεσπρωτίας, και ο δάσκαλός του ήταν ο πατέρας τού Τάκη Τζέμου, παλιός βιολιτζής.

Τώρα, πώς βρέθηκε εδώ στην Πρέβεζα; Να, ήρθε να υπηρετήσει τη θητεία του και αγάπησε μια, την παντρεύτηκε και έμεινε εδώ. Βλέπεις, τα χρόνια εκείνα η Πρέβεζα «είχε ψωμί», γιατί είχε το λιμάνι, είχε μεγάλη κίνηση και έπεφτε κόσμος πολύς. Τότε δεν υπήρχαν ακόμα οι δρόμοι, που

ΕΙΚΟΝΑ 7: Πρωτοχρονιά, από αριστερά: Χρήστος Μυρτάρης (κλαρίνο), Παύλος Ζαφείρης (βιολί), Νίκος Νταής (κλαρίνο), κιθαρίστας άγνωστος, Λευτέρης Τζέμος (ακορντεόν), Θωμάς Ντίνου (κιθάρα), Μάκης Βασιλειάδης (κλαρίνο), Γιώργος Νταής (κιθάρα) και ο Αρμένης (κιθάρα)

υπάρχουν σήμερα και ο κόσμος ταξίδευε όλο με τα βαπόρια. Γι' αυτόν τον λόγο και οι οργανοπαίχτες που ζούσαν εδώ έβγαζαν το ψωμί τους ...

Εκεί στο Σαϊτάν Παζάρ που δούλευαν στα μαγαζιά των Σκιπιτάρη, στου Τασούλα και στ' άλλα σύχναζαν και Αρβανίτες που έρχονταν για δουλειές από τα χωριά του Φαναρίου [περιοχή Καναλακίου], για να πάνε να τους ακούσουν. Τούτοι 'δω παράγγελναν τραγούδια αρβανίτικα, τα οποία γνώριζαν οι δικοί μας αφού κάποιοι απ' αυτούς είχαν την καταγωγή τους από 'κει. Οι ντόπιοι όμως παράγγελναν τα δικά μας: πρεβεζάνικα, ξηρομερίτικα, τσάμικα, ρουμελιώτικα κλπ.

Ο πατέρας μου δούλεψε και με τους αδερφούς Νταή αλλά και σε κομπανίες που τις συμπλήρωναν διάφοροι άλλοι όπως οι Λιόλης, Νασέλας, Φώτης Ντίνου και άλλοι. Πήγαιναν στα διάφορα πανηγύρια, που γίνονταν στην περιοχή Ξηρομερίου: Μοναστηράκι (στα μαγαζιά αδερφών Κατσαμπέ και στου Κασόλα), Βόνιτσα, Παλιάμπελα κ.α. Στη Λευκάδα στο μαγαζί του Σβορώνου –το μαγαζί του ήταν κάπου στην κεντρική αγορά και είχε επιγραφή που έγραφε: «Τα Χελιδόνια»– ο οποίος κοντά-συχνά έκλεινε συμφωνίες με μουσικούς από την Πρέβεζα.

Εκτός των μουσικών στην Πρέβεζα είχαμε και καλές τραγουδίστριες όπως η Τούλα, οι δύο κόρες του Φώτη Ντίνου, η Κούλα και η άλλη ...

και η κόρη του Κώστα Νταή, πολύ καλή τραγουδίστρια αυτή. Άλλους μουσικούς που είχε παλιά η Πρέβεζα ήταν οι Βασίλης Χατζησαββόπουλος, πρόσφυγας, έπαιζε ούτι, ο Μήτσος Καλλίνικος ή Αραπάκης, που έγινε αργότερα γνωστός σ' όλο το πανελλήνιο με τους αμανέδες του. Παλιά έπαιζε τσίμπαλο. Ήταν επίσης και ένας που τον έλεγαν Αρμένη, ο Δημοσθένης Καταρτζής και αν ζέχασα κανέναν δεν το κάνω επίτηδες ... γεράματα, βλέπεις. Είμαι 88 χρόνων.

Η δουλειά τους άρχιζε από τις 9 το βράδυ και κρατούσε μέχρι τις 12 ή καμιά φορά μέχρι και στη μία τα μεσάνυχτα. Μέσα σ' αυτά τα μαγαζιά, πολύ παλιά κυκλοφορούσαν και κάποιοι ψευτοκουτσαβάκιδες. Άλλοι ήταν ρουφιάνοι και συνεργάζονταν και με τη χωροφυλακή τότε και δεν το 'χαν σε τίποτα να τραβήξουν μαχαίρι. Είχαν τραβήξει μαχαίρια ακόμα και για ψύλλου πήδημα. Έτσι, για να δείξουν τη «παντοδυναμία τους». Ήταν άνθρωποι του υπόκοσμου, χασικλήδες, μπράβοι και τέτοιοι ...

Μαρτυρίες

Παρακάτω παραθέτω κάποιες ζωντανές μαρτυρίες ανθρώπων που έζησαν και γλέντησαν με τους Πρεβεζάνους μουσικούς της δημοτικής μας παράδοσης. Οι πληροφορίες αυτές είναι καρπός μιας επίπονης έρευνας που άρχισε από την Πρέβεζα και συνεχίστηκε σε περιοχές που βρίσκονται απέναντι στα όρια της περιοχής Ξηρομερίου Αιτωλοακαρνανίας και όχι μόνο.

1^{ος} συνομιλητής ο Τάκης Πετρόπουλος, 75 ετών από το Μοναστηράκι, Δήμου Ανακτορίου:

Τα δύο μαγαζιά που βλέπεις σήμερα, πριν μερικά χρόνια ήταν ένα ενιαίο μαγαζί και το δούλευαν τα δύο αδέρφια ο Αποστόλης –μακαρίτης σήμερα– και ο Σωτήρης Κατσαμπές. Σ' αυτό λοιπόν το μαγαζί γινόταν το «σώσε» όταν πανηγύριζε το χωριό μας το Μοναστηράκι, στις 18-19 και 20 Αυγούστου. Όλο αυτό το τριήμερο το γλέντι έπαιρνε φωτιά. Και ποιοι δεν πέρασαν απ' δω. Ονόματα τρανταχτά του δημοτικού μας κυρίως τραγουδιού, που άφησαν εποχή εκείνα τα χρόνια λίγο πριν τον πόλεμο αλλά και τα μετέπειτα μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '70 περίπου. Από 'κει και ύστερα το δημοτικό τραγούδι μπήκε στη δεύτερη μοίρα. Κυριάρχησε το λαϊκό.

Αυτόν που θυμάμαι από τα παλιά χρόνια είναι ο περίφημος Τουρκοβασίλης. Ήταν Πρεβεζάνος. Έπαιζε ένα κλαρίνο, τι, να σου πω! Χάρμα να τον ακούς! Τα χρυσοδάχτυλά του βγάζαν «αγγελικές μελωδίες»! Οι παλιότεροι λέγανε πως έμοιασε στον μακαρίτη τον δάσκαλό του, τον αείμνηστο Νίκο Τζάρα, Πρεβεζάνος και αυτός.

Ποιους άλλους να πρωτοθυμηθώ! Τους αδερφούς Τζέμον; Τον Αλέκο και τον Λευτέρη. Τους αδερφούς Νταή. Τίκος ήταν το πραγματικό τους επίθετο. Τον Μάκη Βασιλειάδη;

Θυμάμαι, όταν ερχόταν εδώ ο Μάκης είχε μαζί του και την πρώτη γυναίκα του, την Τούλα. Ήταν καλή τραγουδίστρια αυτή, κρίμα που χωρίσανε.

Ο Τουρκοβασίλης έφερνε μαζί του τις περισσότερες φορές τον Νίδα [Λεωνίδα] Δημητρίου, βιολί, ένα-δυο από τα αδέρφια Νταή και δύο τραγουδίστριες. Τούτος 'δω συνεργάστηκε και με πολλούς άλλους μεγάλους του δημοτικού μας τραγουδιού όπως οι Κόρος στο βιολί, Τασία Βέρα στο τραγούδι, Σοφία Κολλητήρη στο τραγούδι, Παπασιδέρη κ.ά.

Τα νεότερα χρόνια ο Μάκης Βασιλειάδης ήταν από τους πιο σταθερούς στο πανηγύρι μας. Ερχόταν πολύς κόσμος εκείνα τα χρόνια όχι τόσο για να προσκυνήσουν αλλά για να διασκεδάσουν με την αφρόκρεμα του δημοτικού μας τραγουδιού. Έβλεπες να καταφθάνουν παρέες από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο, την Αιτωλοακαρνανία ακόμα και από τη Μακεδονία. Έρχονταν με ταξί, με το δικό τους Ι.Χ. αλλά και με άλλα μέσα της εποχής.

2^{ος} συνομιλητής ήταν ο Γιώργος Φουσέκης:

Από ποιον ν' αρχίσω! Θυμάμαι τους Τζεμαίους Τάκη και Λευτέρη, βιολιτζήδες πρώτης σειράς. Ο Τάκης Τζέμος συνεργαζόταν πολύ με τον Τουρκοβασίλη, και προπολεμικά με ένα από τα πρώτα κλαρίνα στην Ήπειρο, τον Νίκο Τζάρα.

Θυμάμαι ακόμα τους αδερφούς Νταή. Ο Βελ'σάρης έπαιζε πολύ καλό βιολί. Ο δε Νίκος έπαιζε κλαρίνο. Ήταν και ο Νίδας [Λεωνίδας] Δημητρίου, έπαιζε και αυτός πολύ καλό βιολί. Να μη ξεχάσω και τον Θωμά Ντίνου. Τούτος εδώ έπαιζε κιθάρα. Όταν έπαιζε κλαρίνο ο Τουρκοβασίλης, έπεφτε γερή «χαρτούρα». Οι πιο μερακλήδες του τα κολλούσαν στη μπάλα! Έπαιζε μέχρι το πρωί που έσκαγε ο ήλιος. Δεν έχω ματαδεί άλλον σκληρό άνθρωπο απ' αυτόν! Από βραδύς μέχρι την άλλη μέρα το πρωί να στέκει ορθός και να «βαρεί»! Βλέπεις του 'δινε δύναμη η χαρτούρα. Είχε βαφτίσει και ένα παιδί εδώ. Αυτό, συνηθιζόταν εκείνα τα χρόνια. Όταν ερχόταν εδώ να παίζει εκτός από τους άλλους της κομπανίας του είχε και δυο-τρεις γυναίκες τραγουδίστριες. Αυτές που θυμάμαι ήταν η Αργυρώ και η Αθηνά αδερφές.

Το καλοκαίρι του '50 και στο πανηγύρι της Αγίας Κυριακής (7 Ιουλίου), ο Τάκης Τζέμος συνεργάστηκε με τον Βαγγέλη Σούκα και είχαν στην παρέα τους τον μπάρμπα Μήτσο Αραπάκη. Ο Αραπάκης ήταν γνωστός ως ο καλύτερος τραγουδιστής στην Ελλάδα. Έπαιζε και τσίμπαλο.

Δούλεψαν μαζί στο Νυδρί της Λευκάδας. Το καλύτερο όμως πανηγύρι για την περιοχή Ξηρομέρου και Λευκάδας ήταν αυτό που γινόταν στο Μοναστηράκι και κρατούσε ολόκληρο τριήμερο από 18 ως και 20 Αυγούστου [Μεταμόρφωση του Σωτήρος]. Τα παλιότερα χρόνια, που δεν είχαμε ηλεκτρικές εγκαταστάσεις όπως σήμερα, έβαζαν να δουλεύει κάποιο τρακτέρ για να φορτίσουν οι μπαταρίες για να παίζουν τα όργανα. Πολύ παλιότερα που δεν υπήρχαν ακόμα τα σύγχρονα ηλεκτρονικά μουσικά όργανα, τότε μπορούσες να ξεχωρίσεις την πραγματική αξία του καλλιτέχνη. Ήταν η εποχή που το παραδοσιακό τραγούδι ήταν στις δόξες του και τα γλέντια ήταν γεμάτο συναίσθημα όπως και οι άνθρωποι. Σήμερα έχουν όλα σχεδόν ψευτίσει και πρώτα απ' όλα εμείς οι άνθρωποι.

3^{ος} συνομιλητής ο Λευτέρης Κασόλας, 75 ετών, ιδιοκτήτης και αυτός μαγαζιού στο Μοναστηράκι που μαζί με τον αδερφό του Παύλο έκλειναν δουλειές με μουσικούς του παραδοσιακού μας τραγουδιού:

Παλιά φέρναμε κι εμείς Πρεβεζάνους οργανοπαίχτες γιατί ήταν ό,τι το καλύτερο για την περιοχή μας. Πρώτο και καλύτερο θυμάμαι τον Τουρκοβασίλη, που ήταν από τα καλύτερα κλαρίνα που πέρασαν από τον τόπο μας. Άλλους Πρεβεζάνους οργανοπαίχτες που πέρασαν και έγιναν αγαπητοί στους γλεντζέδες της περιοχής μας ήταν οι αδερφοί Νταή (Βελ'σάρης και Νίκος). Οι αδερφοί Τζέμου (Αλέκος και Λευτέρης) ήταν και άλλοι δεύτερης σειράς για να τους ξεκουράζουν. Ο Τουρκοβασίλης συνεργαζόταν με Πρεβεζάνους οργανοπαίχτες, όμως έφερνε και από άλλες περιοχές, όπως τους Χαλκιάδες, τον Καρναβά, Τασία Βέρα, Κόρο, Σοφία Κολλητήρη κ.ά. Όπως έχω ακούσει από τους γεροντότερους, παλιά ερχόταν εδώ και ένας άλλος μεγάλος καλλιτέχνης του κλαρίνου, ο Νίκος ο Τζάρας. Έπαιξε εδώ στο μαγαζί που ήταν λίγο παρακάτω και το δούλευε κάποιος ονόματι Κώστας Λιάπης. Ο Νίκος Τζάρας είχε τότε μαζί του και τον μαθητή του Βασίλη Μπεσίρη, που αργότερα έγινε περισσότερο γνωστός με το παρατσούκλι «Τουρκοβασίλης».

Εκτός απ' το τριήμερο πανηγύρι το χωριό μας ήταν γνωστό σε όλη την περιοχή ως η «πηγή γλεντιού». Δουλεύανε τα μαγαζιά μας «φουλ» κατά τη διάρκεια του χειμώνα κάθε Σαββατοκύριακο και εναλλάξ. Έρχονταν γλεντζέδες ακόμα και από την Πρέβεζα, την Άρτα και από την περιοχή μας για να διασκεδάσουν και να θαυμάσουν τους δεξιότεχνες οργανοπαίχτες που φέρναμε. Έρχονταν με Ι.Χ. που ήταν ακόμα λιγοστά την εποχή εκείνη. Έρχονταν με ταξί ακόμα και με καΐκια από την Πρέβεζα. Έπεφτε πολύ χαρτούρα κυρίως όταν είχαμε τρανταχτά ονόματα! Βασιλειάδης, Σαλέας, Βασιλόπουλος, Καρναβάς, Τουρκοβασίλης, αδερφοί Νταή κ.ά. Να σημειωθεί ότι στο τριήμερο γλέντι στο πανηγύρι μας οι οργανοπαίχτες

διανυκτέρευαν εδώ φιλοξενούμενοι από τους συγχωριανούς μου, γι' αυτόν τον λόγο αναπτύχθηκαν κάποιοι θερμοί δεσμοί, που κατέληγαν σε κουμπαριές ακόμα και σε γάμο. Αρκετοί ήταν και από τους Πρεβεζάνους οργανοπαίχτες, που συνδέθηκαν με εδώ με κουμπαριές. Απ' όσους θυμάμαι αυτοί ήταν οι Νίκος Τζάρας, Τουρκοβασίλης και ένας από τους αδερφούς Τζέμου.

Όταν ήταν να κλείσουμε συμφωνία με κάποια κομπανία από την Πρέβεζα –είχε τότε περίπου τέσσερις κομπανίες– πηγαίναμε στην Πρέβεζα. Εκεί στο Σαϊτάν Παζαρ ήταν το «Κέντρο Μουσικών» το οποίο στεγαζόταν στο μαγαζί-ουζερί του Αντρέα Σκιπιτάρη. Εκεί κλείναμε συμφωνία και δίναμε καπάρο κάπου 1.000-2.000 δραχμές. Αυτός που είχε τον πρώτο λόγο στη συμφωνία ήταν πάντα το «κλαρίνο».

4^{ος} συνομιλητής ο Σωτήρης Κατσαμπές, ιδιοκτήτης του ομώνυμου μαγαζιού στο Μοναστηράκι Ξηρομερίου:

Απ' όσους Πρεβεζάνους οργανοπαίχτες γνώρισα εκείνοι που με εντυπωσίαζαν με το ντύσιμό τους ήταν ο Κώστα Νταής, ο Τουρκοβασίλης και ο Τάκης Τζέμος. Οι δύο πρώτοι, απ' ό,τι θυμάμαι, είχαν γίνει μπατζανάκια. Έχω ακούσει, ότι ο Τουρκοβασίλης ανακάλυψε τον Αλέκο Κιτσάκη, το «Αηδόνη της Ηπείρου», όπως συνηθίζετε να τον λέτε εσείς οι απέναντι.

Έρχονταν και άλλοι Πρεβεζάνοι μουσικοί καλλιτέχνες όπως ο Βελ'σάρης Νταής. Τούτος 'δω έπαιζε πολύ καλό βιολί. Όμως από τότε που έφυγε για την Αθήνα ούτε που ξαναματαπάτησε στα μέρη μας. Ήταν και ο Φώτης ο Ντίνου. Αυτός ήταν στην ίδια κομπανία με τον Μάκη Βασιλειάδη και με τον Δημοσθένη Καταρτζή. Ήταν οι αδερφοί Τζέμου. Αυτοί, έχω ακούσει, είχαν τις ρίζες τους στο Μαργαρίτι Θεσπρωτίας. Ο Τάκης και ο Αλέκος έπαιζαν βιολί με πρώτο και καλύτερο τον Τάκη. Ο Αλέκος ήταν ονειροπόλος και από καπρίτσιο παράτησε το βιολί και ασχολήθηκε με το κλαρίνο. Αργότερα σχημάτισε δική του κομπανία και εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Πάτρα. Θυμάμαι και τον Νίδα τον Δημητρίου, που έπαιζε σαντούρι.

Η Πρέβεζα είχε παλιά και καλούς τραγουδιστάδες όπως οι Μήτσος Αραπάκης, Αλέκος Τζέμος, Φώτης Ντίνου, Νίκος Αναστασίου, Βασίλης Γκούνης και ο Γιώργος Νταής.

Τέλος, να πούμε ότι στα περισσότερα χωριά της περιοχής μας εκείνα τα χρόνια δεν υπήρχαν ξενοδοχεία ούτε καν πανδοχεία, που να μπορούν να διαφεύγουν σ' αυτά να βρίσκουν κατάλυμα. Γι' αυτόν τον λόγο αναγκάζομασταν να τους φιλοξενούμε εμείς οι μαγαζάτορες στα σπίτια μας, αλλά και κάποιοι πολύ γλεντζέδες χωριανοί στα σπίτια τους. Έτσι, αναπτύχθηκαν οι συγγενικές σχέσεις μεταξύ μας με κουμπαριές ακόμα και με συμπεθεριές ... Ζούνε ακόμα εδώ κάποια από τα αναδεχτούρια τους.

5^{ος} συνομιλητής ο Θωμάς Σβορώνος, ηλικίας 89 χρονών, Λευκάδα:

Στα πανηγύρια το γλέντι άρχιζε πάντα με μοιρολόι και μετά έπιαναν το δημοτικό τραγούδι. Ο κόσμος μερακλωνόταν και έμπαινε στον χορό και δεν έλεγε να βγει από μέσα. Εγώ, είχα την τύχη να φέρω στο μαγαζί μου εδώ στη Λευκάδα τα καλύτερα κλαρίνα, ανάμεσα σ' αυτά ήταν και ο Νίκος Τζάρας αλλά και ο Βασίλης Μπεσίρης ή Τουρκοβασίλης, μαθητής του Νίκου. Δάσκαλος και μαθητής ήταν τα πρώτα κλαρίνα της περιοχής Πρέβεζας-Λευκάδας. Με το παίξιμό τους ανάσταιναν πεθαμένους! Όσο για τον Τάκη τον Τζέμο με το θαυμάσιο παίξιμο του βιολιού του νόμιζες πως άκουγες να κελαηδούνε αηδόνια! Έπαιζαν γνήσια δημοτικά τραγούδια, που ήταν γνωστά σαν τραγούδια πρεβεζάνικα και ξερομερίτικα. Μ' αυτά ευχαριστιόνταν να το διασκεδάζουν όσοι έμπαιναν στον χορό. Τέτοια τραγούδια ήταν τα «Μαργιόλα», «Αλάμπης», «Παπαδιά», «βαθύ Μπεράτι», «Φυσούνι», «Λιάσκος», «Συρτό πρεβεζάνικο», «τα Κλάματα», «Γενοβέφα», «Πλεύρα» ή «Πλέβνα», «Λιασκοβίκι πρεβεζάνικο», «Φράσια πρεβεζάνικη» κ.ά.

Είχαν μπει στο πνεύμα του κάθε χορευτή και γνώριζαν πολύ καλά ποιο τραγούδι θα παίξουν! Υπήρχε ένας συγχρονισμός, τι να σου πω! Οι πιο πολλοί χορευτές που συμμετείχαν ήξεραν να χορεύουν περίφημα. Έβγαζαν τα τσαρούχια ή αργότερα τα παπούτσια και χόρευαν ανάλαφρα και με ρυθμό, τόσο καλά, που οι άλλοι που τους κοίταζαν απ' έξω τους θαύμαζαν και τους καμάρωναν!

Εδώ στη Λευκάδα τους έφερνα συχνά στο μαγαζί μου που ήταν κάπου στο κέντρο της πόλης και που το είχα βαφτίσει «Τα Χελιδόνια». Για να τους φέρω έπρεπε να πάω από μέρες ή και από κάνα δυο μήνες πριν για να κλείσω συμφωνία μαζί τους. Ήταν τόσο περιζήτητοι, που τρελαινόταν ο κόσμος να τους ακούει. Από το μαγαζί μου πέρασαν σχεδόν όλοι οι Πρεβεζάνοι οργανοπαίχτες. Είχαν σχηματίσει τρεις εξαιρετες κομπανίες. Εκτός από τους Νίκο Τζάρα, Τουρκοβασίλη και Τζεμαίους είχε έρθει και ο Μήτσος Αραπάκης. Τούτος δω, έπαιζε τσίμπαλο και τραγούδαγε και κάτι Αμανέδες! ... Ήταν επίσης και οι Βασίλης Γκούνης (έπαιζε λαούτο), ο Δημοσθένης Καταρτζής, οι αδερφοί Νταιή και ο Παύλος ο Ζαφείρης (έπαιζε περίφημο βιολί). Όλοι τους ήταν πρώτης σειράς καλλιτέχνες! Σοβαροί, τίμιοι και με φιλότιμο.

Ας είναι ελαφρύ το χόμα που τους σκεπάζει.